

Martin, old Dear

Virginia E. Mouw

Martin, old Dear

Brave New Books

Colofon

Eerste druk 12 maart 2022

©2022 Virginia Mouw

Opmaak: Jacob Vlaming, Dinemarie Brussaard

Omslag: Martins eerste woonhuis aan de Panaraganweg 1

Buitenzorg

Drukwerk: Brave New Books

ISBN: 9789464486865

E: virginiamouw@gmail.com

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een automatisch gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Virginia Mouw.

INHOUDSOPGAVE

Inleiding

Hongkong, 10 augustus 1917	17
Londen, 1 november 1917	30
Londen, 7 april 1918	38
Hongkong, 1 augustus 1918	49
Hongkong, 10 augustus 1918	65
Garoet, 12 Maart 1922	70
Buitenzorg, 18 September 1922	79
<i>30 Oktober 1922</i>	87
Buitenzorg, 12 Februari 1923	93
<i>12 April 1923 – 4 Oktober 1926</i>	107
<i>27 April 1923</i>	110
<i>4 Juni 1923</i>	111
<i>14 September 1923</i>	113
<i>15 Oktober 1923</i>	116
<i>17 Oktober 1923</i>	117
<i>26 Maart 1924</i>	118
<i>5 Mei 1924</i>	121
<i>12 September 1924</i>	122
<i>14 Juli 1925</i>	125
<i>5 Oktober 1925</i>	134
<i>5 April 1926</i>	135
<i>4 Oktober 1926</i>	137
Nice, 30 Mei 1927	139
Londen, 9 December 1927	151
Tanjung Priok, 30 Maart 1928	161
Weltevreden, 28 April 1928	170
Weltevreden, 2 Juli 1928	187
Weltevreden, 9 September 1928	197
Weltevreden, 24 Februari 1929	205

Weltevreden, 13 Oktober 1929	212
<i>19 Mei 1930</i>	220
<i>14 December 1930</i>	224
Foto's	229
Woordverklaringen	244
Vertaling Engelse zinnen	248
Namen van personen	258
Nawoord	262

INLEIDING

Dit boek is gebaseerd op de twee *babybooks* die mijn grootmoeder bijhield over haar zoon Martin. Haar volledige naam was Frances Mary Gilpin, ze werd May genoemd en was Engelse van geboorte. May begon in 1922 met schrijven en eindigde in 1937.

Het eerst *babybook* waar May in begon was een invulschrift op A4 formaat met de titel Eerste Levensjaren. Er zaten zowel lege-als voorgedrukte bladen in. Op laatstgenoemde pagina's stonden schema's waar o.a. de groei en het gewicht ingevuld konden worden.

De eerste jaren schreef May met de hand, vanaf september 1928 had ze de beschikking over een typemachine. De getypte vellen plakte ze vervolgens in 'Eerste Levensjaren'. Het laatste verslag van Martins ontwikkeling is gedateerd op 14 december 1930. Hierna ging ze verder in een 'kaal' schrijfschrift op folio formaat. Dit schrift noemde ze 'Martin Mouw, Continuation of His Book.'

Onze grootouders May en Hendrik hebben elkaar in Hongkong ontmoet en daar zijn ze ook getrouwd. Dat was het enige dat wij, mijn broers en ik, van hun beginjaren wisten. Aan de hand van

de dagboek aantekeningen, de vele foto's in de dagboeken, akten van aanstellingen, bezoldigingsstaten, toekenningen van verlof, werkopdrachten, declaraties van reizen en een stamboek van mijn grootvader kreeg ik een beeld van hun leven.

De informatie over mijn grootvader was voornamelijk werk gerelateerd. Het beeld van mijn grootmoeder, in al zijn facetten, kwam voort uit de dagboek aantekeningen. Veel bleef onbekend, zoals hun karakters, verlangens, huwelijk, hobby's en vriendenkring. Ik moest 'tussen de regels lezen' en ernaar raden.

In 2018 heb ik alle plekken waar ze gewoond hebben bezocht. Uiteraard is er de afgelopen 87 jaar heel veel veranderd. Gelukkig stonden de huizen er nog. De huidige bewoners van het huis aan de Panaraganweg 1 in Bogor, hebben me er een rondleiding gegeven. De anderen heb ik alleen vanaf de straat kunnen bekijken.

Op de lagere school van mijn vader, de Gondangdiaschool, ben ik ook rondgeleid.

Het plaatsje Sindanglaya heb ik met veel moeite teruggevonden, het stond nergens op een kaart. Hun vakantiehuis daar heb ik niet gezien omdat het adres niet bekend was.

Het was de bedoeling om ook in Engeland de huizen in London en Brighton, de school en de vakantie adressen te bezoeken, maar door Covid-

19 was dat niet mogelijk. Via Google Maps kon ik wel de buitenkant van deze gebouwen zien, als ze er nog waren.

De beschrijvingen aan boord van de schepen waarmee ze tussen de Oost en Europa voeren, heb ik kunnen maken aan de hand van foto's van internet.

Alles wat ik niet kon bezoeken of terugvinden, heb ik verzonnen. Zo is hun ontmoeting in Hongkong geheel fictief. Dit boek is dus deels non-fictie, deels fictie.

Achterin het boek staat een namenlijst. Hier heb ik aangegeven welke namen echt zijn en welke verzonnen.

Elk hoofdstuk begint met een grotendeels verzonnen verhaal. Zij worden afgewisseld met de originele, vertaalde, dagboekantekeningen van mijn grootmoeder. Zij schreef meestal terugkijkend op een periode van weken of maanden en vaak niet in chronologische volgorde. Dat heb ik zo gelaten. Evenals taalfouten, verschrijvingen, opvallende uitspraken of onzorgvuldigheden. Omdat dat mijns inziens een beter beeld geeft van wie zij was.

May begint het eerste boek met de aanhef 'Martin, old Dear.' Dat koos ik als titel van dit boek.

Toen ik twee jaar geleden aan dit project begon,

had ik nog nooit een boek geschreven. Daarom volgde ik eerst de cursus Familiegesciedenis Schrijven, die werd gegeven door Nynke Feenstra. Zij heeft me begeleid met het schrijven en geholpen om dit boek tot stand te brengen.

De eerste opdracht voor deze cursus was een brief aan de hoofdpersoon van het boek. Mijn vader. Ik schreef hem in Lieshout op 17 november 2019. Want dit boek is niet alleen een eerbetoon aan mijn grootouders, maar ook een liefdesverklaring aan mijn vader.

Waar begin je aan, is me vaak gevraagd. Is het niet saai, verveelt het nooit?

Neen, geen moment en het was zeker niet saai. Ik heb met heel veel plezier op mijn kamer gezeten om eraan te werken. En ik ben nog niet klaar. Er komt een vervolg op 'Martin, old Dear.'*

Lieshout, 17 november 2019

Dear Daddy,

Ik sla de 'Hoe gaat het met je' en de rest van de bla bla bla over om gelijk te beginnen met wat ik je wil vertellen.

Na het overlijden van mummy, in 2010, heb ik een groot deel van haar boeken collectie meegenomen waaronder Continuation of His Book, jouw babydagboek deel 2. Deel 1 was spoorloos. In 2016 kwam het boek me weer onder ogen en ben ik erin gaan lezen.

Je stierf toen ik pas vierendertig jaar oud was. De tranen stromen weer over mijn wangen nu ik dit schrijf. Ik heb je nooit gevraagd hoe jouw leven op Java was of de tijd erna in Nederland. Waarom zou ik, je zou toch net zo oud worden als je vader: 86!

De verhalen in jouw babydagboeken vertellen over jouw jeugd, de periode vanaf je geboorte in Garoet in 1922 tot en met het tweede jaar op het gymnasium in Hilversum in 1935. Niet alleen jouw verhaal wordt verteld, ook dat van je vader, je moeder en wat er in de wereld gebeurde.

Babydagboek 1 is terecht: mummy had het aan Richard en Floor gegeven bij de geboorte van hun eerste zoon: Martijn Reinier. Vernoemd naar zijn beide grootvaders.

Na het lezen van de verhalen dacht ik 'Ik wil er iets mee doen!' Tony en Richard zeiden onafhankelijk van elkaar na het lezen van de vertalingen:

'Zus, daar zit een boek in!'

Dat zetje had ik net nodig.

Om een nog beter beeld te krijgen van Java en de sfeer te proeven ben ik er in 2018 naartoe gegaan. Ik ben in Tanjung Priok geweest waar ik jouw woonhuis aan de Panaraganweg 1 van binnen heb gezien. Jullie huis aan de Villalaan 17 van buiten. Op je lagere school, 'Regina Pacis' werd ik rondgeleid en aan een aantal kinderen kon ik uitleggen waarom ik daar was. Ze spraken heel goed Engels.

Het paleis, de residentie van de Gouverneur Generaal de Graeff, waar jij met zijn zoon Jaapy, jouw schoolvriendje, speelde kon ik niet bezoeken. Het is namelijk niet toegankelijk voor publiek.

Tot slot ben ik via de Poentjak Pas naar Sindanglaya gegaan, de plek die jullie zo dierbaar was. Daar was niks meer terug te vinden.

Ik ga dit boek over jouw jeugdjaren schrijven!

Xxxxx Je dochter.

PS

Wat vond je zelf van je babydagboeken?

Hongkong, 10 augustus 1917

Hendrik ging het Britse Consulaat op Hongkong Island binnen. De portier wilde hem uitleggen in welke zaal hij moest zijn, maar Hendrik wist de weg naar de Rainbow zaal. Als Ambtenaar voor Chinese Zaken kwam hij hier regelmatig. Zijn collega's op het Nederlandse Consulaat, waren nogal saai. Ze hadden hun gezin over laten komen en waren 's avonds graag thuis. Als ongetrouwde jongeman wilde hij wel iets beleven. De maandelijkse *get together** op het Britse Consulaat was een plek waar interessante mensen kwamen. Europeanen die voor zaken of als ambtenaar langere tijd in Hongkong verbleven. Hij was graag onder de mensen, hield van de gesprekken over de toestand in de wereld. De Engelsen dronken graag samen een borrel na het werk, iets wat de Nederlanders niet deden. De sfeer was er aanvankelijk wat stijf, maar na een drankje of wat kwamen de tongen los en werd het een levendig geheel.

Na hier en daar wat handen schudden raakte Hendrik in gesprek met John die hij al een aantal jaren kende. John Avery was zijn contact persoon op het Britse Consulaat. Hij stond in direct contact met de Britse ambassadeur. Misschien had John nieuws over het verloop van de oorlog in Europa.

Nu de Amerikanen meededen, moesten de geallieerden de Duitsers toch wel de genadeslag kunnen toebrengen. John wist te vertellen dat de Britse veldmaarschalk Sir Douglas Haig kleine succesje boekte met zijn aanval op de Duitse linies rond Ieper. Ook de Franse troepen waren een nieuw offensief tegen de Duitsers begonnen. Het kon nu toch niet lang meer duren.

‘Alles goed met vrouw en kinderen?’ vroeg Hendrik aan John toen hij een bier voor hen tweeën had gehaald bij de bar.

‘En nog steeds vrijgezel?’

Hendrik haalde zijn schouders op en keek de zaal rond.

‘Ken jij die twee dames daar?’ vroeg hij aan John.

‘Zal ik je aan ze voorstellen?’

Hendrik doelde op May Gilpin en Rachel Brown, die een eind verderop stonden. Zij werkten beide als secretaresse op het Britse Consulaat.

In hun vrije tijd trokken de dames regelmatig met elkaar op en dan verkenden ze Hongkong en omgeving. Samen bezochten ze mooie winkeltjes, gingen naar theatervoorstellingen in het Hongkong Theater en genoten van een *cricketmatch** op zondag. Ze wandelden in het Hongkong Park om de drukte van de stad te ontvluchten. Als de dames ergens neerzegen voor een kop thee, kwam het onderwerp ‘mannen’ nogal eens ter sprake. Wat ze wel en niet leuk vonden aan een man. Aan

welke eigenschappen de man van hun leven moest voldoen.

May had al bijna twee jaar geen afspraakjes meer gehad, Rachel had vier weken geleden iemand ontmoet.

May trok er ook graag alleen op uit; dwalen door de stad of op een bankje bij de haven naar de schepen kijken die aankwamen en vertrokken. Nog maar een paar weken en dan ging May terug naar Londen.

Ze werkte nu bijna elf maanden op het consulaat waar ze het heel goed naar haar zin had.

Heimwee had ze niet, soms miste ze haar moeder. Ze had haar graag laten zien waar ze werkte, hoe ze woonde en waar ze in haar vrije tijd naar toe ging. Maar haar moeder was er de vrouw niet naar om zo ver van huis te gaan. Dat had ze in een van haar brieven geschreven. Ik lees hier in Brighton met veel interesse wat jij allemaal meemaakt, had ze geschreven. Voor mij is een bezoekje aan Londen al ver genoeg.

May zou haar moeder zeker meegenomen hebben naar de Pak Tai tempel met het drie meter hoge koperen beeld van Pak Tai uit 1603. May had niets met godsdiensten, ze snapte ook niet waarom deze tempel zo'n indruk maakte. Was het de serene sfeer, de geur van verse bloemen, het licht van de kaarsen, het rood van de lambrisering, het geel van de zijden mantel van de god? Het maakte

haar niet uit, ze vond het een fijne plek om te zijn.

De twee dames zagen John op hun toelopen, hij was in gezelschap van een man die ze nog niet eerder hadden gezien. May nam dagelijks de telefoon voor John op, hield zijn agenda bij en typte zijn brieven.

‘Dames, mag ik jullie voorstellen aan Hendrik Mouw?’ zei John terwijl hij met zijn arm een uitnodigende beweging maakte.

‘Een Hollander in de tropen.’

Rachel kreeg als eerste een hand. Daarna wendde Hendrik zich tot May.

Ze keek in een vriendelijk rond gezicht met donkerbruine ogen en een brede glimlachende mond. Zijn korte, lichtbruine haar was naar achteren gekamd. Toen ze zijn hand in de hare voelde, viel haar op dat hij hem niet plichtmatig schudde, maar respectvol, geïnteresseerd en iets langer dan gebruikelijk.

Hendrik keek in May's donkerbruine ogen, die hem onderzoekend aankeken. Donkerbruine grove krullen omlijstten haar ovale gezicht. Hij haalde diep adem en wist niet goed wat er met hem gebeurde. Hij kleurde een beetje en kreeg het warm. Om haar mond speelde een glimlach toen ze haar ogen neersloeg. Hij voelde haar warme hand die zachtjes in de zijne kneep.

‘Francis Gilpin,’ zei ze en keek hem lief aan.

‘Maar familie en vrienden noemen mij May, een afkorting van mijn tweede naam, Mary.’

Ze lieten elkaars hand los en keken allebei van John naar Rachel zonder iets te zeggen.

Hendrik verbrak de ongemakkelijke stilte en vroeg in perfect Engels aan May hoe het haar beviel, als Engelse in Hongkong. Ze vertelde dat het haar speet dat ze over drie weken al terug moest naar Londen om haar werk op het Ministerie van Buitenlandse Zaken weer op te pakken. Hendrik vertelde dat hij als ambtenaar van Chinese Zaken in Batavia woonde en dat hij over twee weken op de boot naar Singapore zou stappen voor een volgende missie. Hij had hier al ruim drie weken doorgebracht, om de immigratieprocedures te bestuderen en alles wat daarbij kwam kijken. Na Singapore zou hij Australië bezoeken, om vervolgens terug te reizen naar Batavia om zich voor te bereiden op zijn nieuwe baan. Eind november zou hij de functie van inspecteur, hoofd van de immigratiedienst, gaan waarnemen. Voor hoelang wist hij nog niet.

De oorlog in Europa, die nu al drie jaar duurde, kwam uiteraard ook ter sprake. Ze prezen zichzelf gelukkig dat hun leven hier gewoon doorging zonder angst voor wat dan ook. In London had May de eerste bomaanval van een Duitse zeppelin meegemaakt. Dat was eind mei 1915. Ze had rechtop in bed gezeten. Toen ze uit haar slaapkamerraam had

gekeken, kleurde de hemel oranje. Er klonken sirenes van brandweerauto's.

In haar pyjama was ze naar buiten gerend waar een van haar buurmannen vertelde dat de Duitsers bommen op Londen hadden gegooid. De volgende dag hoorde ze dat zich onder de slachtoffers een meisje van drie jaar en ook een pasgetrouwd stel bevonden.

Toen de grootste zepelinaanval plaatsvond, op twee september 1916, was ze net in Hongkong aangekomen.

Hendrik en May gingen zo in elkaar op dat ze er geen erg in hadden dat John en Rachel waren weggegaan. Die hadden elkaar met een veelbetekende blik aangekeken en waren op zoek gegaan naar ander gezelschap. Als dit geen liefde op het eerste gezicht was!

'Laatste ronde,' riep de barman. Hendrik en May keken verrast op. De tijd was omgevlogen.

Ik wil haar nog eens zien, dacht Hendrik, terwijl hij naar de vrouw keek die tegenover hem stond. Hij vroeg of hij haar nog een keer kon zien.

*'Shall we have lunch tomorrow?'**

May keek in twee vriendelijke, lachende ogen en twijfelde geen moment. Ze had hem wel willen zoenen, zo blij was ze met de uitnodiging. Als laatsten verlieten ze de Rainbow zaal.

'Waar zullen we morgen afspreken?' vroeg May,

toen ze buiten voor het consulaat stonden.

‘Om half een op de trappen van het stadhuis,’
zei Hendrik.

‘Goed, half een bij het stadhuis.’

Wel een bijzonder plek om af te spreken, dacht ze. En ook een mooie plek, centraal gelegen bij de winkels en de haven.

Ze aarzelden, gaven elkaar vervolgens een hand en zeiden gelijktijdig

*‘See you tomorrow.’**

Hendrik liep met een brede glimlach op zijn gezicht weg. May huppelde bijna naar huis.

Vanaf die dag brachten ze zoveel mogelijk tijd met elkaar door.

May had nog acht verlofdagen. Ze nam ze allemaal op. Met Rachel regelde ze het zo, dat ze af en toe een middag eerder kon stoppen met werken. Hendrik kon zich makkelijker vrijmaken van zijn werk, hij had geen vaste kantoortijden.

Hendrik kende Hongkong als zijn broekzak. Hij was er de afgelopen jaren vaker geweest. De eerste keer was in 1910.

May voelde zich er thuis en dat kon ook bijna niet anders. Hongkong was een Engelse kroonkolonie, gebouwd in dezelfde stijl als London. Er woonden veel Europeanen die hier handel dreven met het moederland. De Chinese inwoners zorgden voor een oosterse sfeer met hun winkeltjes, hun eetgelegenheden, de aparte kruidige geuren,

de uithangborden met Chinese karakters en de mannen die de riksja's trokken.

Ze gingen samen naar Western Market, het majestueuze gebouw in Edwardiaanse stijl, waar zowel Europese als plaatselijke producten verkocht werden. Ze liepen door het Central District met zijn mooie gebouwen in neoklassieke stijl, dezelfde stijl als Summerset House in London. In Causeway Bay aan de haven keken ze naar *Noonday Gun Ceremony*, een gebruik sinds 1860 om hooggeplaatsten welkom te heten die per schip arriveerden of vertrokken. Ze bezochten ook de beroemde paardenrennen *Happy Valley Racecourse*, net zoiets als Ascot.

De lunch gebruikten ze in lokale eetgelegenheden en 's avonds dineerden ze in de wat chiquere restaurants. Ze bezochten ook voorstellingen in het Hongkong Theatre en het Bijou Theatre. In de bioscoop zagen ze o.a. *Gipsy Child** en de western *Liberty*.*

Op de zaterdag van het tweede weekend voeren ze met de *Star ferry* naar het vasteland. Daar huurde Hendrik een auto met chauffeur en verkenden ze het gebied rond Tai Mo Shan Peak, de berg met de hoogste top in Zuid-China. Ze reden langs bochtige wegen, omgeven door hoge bomen en struiken. Af en toe was er een open plek met een adembenemend uitzicht.

Tijdens het rijden vertelde May dat ze een

jonger zusje had, Dorothy, en dat haar vader net voor haar vierde verjaardag aan de Spaanse griep was overleden. Hij had als manager bij David Penton en Son gewerkt, een ijzerwarenhandel. Na zijn dood had haar moeder twee banen genomen om in hun levensonderhoud te voorzien. De overlijdensuitkering was niet toereikend voor het gezin. Haar moeder werkte kledingstukken af en deed de was voor twee families.

May was op haar achttiende aan haar eerste baan begonnen als manusje van alles op het kleine kantoor van drukkerij Haddon and Co. Daar had ze zich opwerkt tot secretaresse.

Hierna had ze met veel plezier gewerkt voor een ambtenaar van de diplomatieke dienst van het Ministerie van Buitenlandse Zaken.

En kijk waar het haar had gebracht: elf jaar later was ze secretaresse op het consulaat in Hongkong.

Hendrik had moeite zijn aandacht erbij te houden. Hij was verliefd en dat wilde hij haar vertellen. Maar wat zou hier een geschikt moment voor zijn?

Halverwege de weg naar Tai Mo Shan Peak stapten ze uit om naar de waterval te kijken. Het bergpad ernaartoe was dichtbegroeid met bomen en struiken. Het geluid van vallend water kwam steeds dichterbij. Het pad kwam uit op een open plek en in stilte keken Hendrik en May naar de watermassa die over de rotsen in een blauwgroen

meertje stortte.

Terug in de auto vertelde Hendrik dat hij achttien was toen zijn moeder overleed. Het was een grote schok voor de hele familie, zijn vader werd hierna een stille en teruggetrokken man.

Hij had nog drie broers en een zusje: Jan, Gerrit, Wolter en Neeltje. Neeltje was twee maanden na haar geboorte gestorven. Zijn broer Wolter was drie jaar geleden in Semarang overleden. Het was de broer waar hij het meeste mee optrok.

Hij had onderwijzer moeten worden, vertelde hij met enige spot in zijn stem, net zoals zijn vader en zijn broers Jan en Gerrit. Hij had zijn vader ervan kunnen overtuigen dat hij niks met kinderen had en dat hij een baan in het buitenland ambieerde.

Zo gezegd, zo gedaan. Na het gymnasium had hij in Leiden Sinologie gestudeerd. Nog tijdens zijn studie had hij al een baan aangeboden gekregen. Ambtenaar Chinese Zaken voor de Gouverneur Generaal in Nederlands-Indië. Hij had zich eerst in Hongkong bij de consul generaal moeten melden en vandaar uit was hij via Hanoy en Singapore naar Batavia gereisd.

Op Tai Mo Shan Peak hadden ze een adembenemend uitzicht op Hongkong. De stad was omgeven door blauwe wateren en hoge bergen. Hendrik draaide zich naar May toe en keek haar liefdevol aan.

*'I have fallen in love with you,'** zei hij terwijl hij haar beide handen vast pakte.

May keek hem aan.

*'I think I love you too.'**

Ze keken elkaar met een doordringende blik aan. Tegelijkertijd bogen ze naar voren en kusten ze elkaar voor de eerste keer.

Op de terugweg werd er niet zoveel gezegd. Er hoefde niet veel gezegd te worden. Ze hielden elkaars hand vast en keken elkaar regelmatig aan. Met stralende ogen. Hendrik was opgelucht dat hij het May verteld had. Hij wist bij de derde afspraak al dat hij verliefd op haar was. May had ook vrij snel 'vlinders' gevoeld. Ze had er niet aan toe willen geven, bang dat ze teleurgesteld zou worden.

Vanaf dat moment genoten ze nog intenser van de tijd met elkaar. Op een van de wandelingen in Hongkong Park vertelde May aarzelend, dat ze eerder getrouwd was. Dit huwelijk had slechts een half jaar geduurd en meer wilde ze er niet over kwijt. Ze had de kans om in Hongkong te werken met beide handen aangegrepen. Het had haar geholpen om los te komen van die nare tijd, ze dacht er zo min mogelijk aan.

In het bijzijn van Hendrik voelde ze zich op en top vrouw. Hij complimenteerde haar over haar kleding. Hij luisterde aandachtig, maakte grapjes, gedroeg zich als een *gentleman*.*